

УДК 351.74(477)(091)

Анастасія Ігорівна НІКІФОРОВА,

курсант 1 курсу факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Віктор Вікторович ЛАЗАРЄВ,

доцент кафедри теорії та історії держави і права

факультету № 1 Харківського національного

університету внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук

ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

Питання створення та функціонування правоохоронних органів України на різних етапах їх розвитку є досить актуальним, з огляду на досвід національної моделі зазначених органів, яка формується в сучасних умовах. Процес створення зазначеного правоохоронного інституту є більш важливим у зв'язку з тим, що побудова системи правоохоронних органів у досліджуваній період відбувалася у надзвичайних військово-політичних умовах, які склалися на той час у суспільстві.

Цю проблему у своїх працях досліджували такі науковці, як О. Олійник, Я. Шинкарук, С. Губар, П. Михайленко, та ін. Однак поза увагою дослідників залишився ряд питань стосовно дослідження нормативно-правових підстав побудови системи правоохоронних органів на території України у досліджуваній період

Значний науковий інтерес складає аналіз історії виникнення, розвитку форм права й конкретних правових інститутів на території Слобожанщини. Харків, як губернський центр Слобожанщини, в XIX ст. претендував на звання однієї з юридичних столиць України та всієї Російської імперії – в 1867 р. він став центром Харківської судової палати

Загальну історіографію історії правових інститутів України XVII – XIX ст.ст. можна умовно поділити на три періоди, що пов'язані як із політичною ситуацією в країні, так і з розвитком історико-правової науки. Перший – кінець XIX ст. до 1917 р. (фундаторами досліджень Слобожанщини в цей

період були Д. І. Багалій та Д. П. Міллер); другий – радянська доба, характерною особливістю якої стало розгляд правоохоронних органів лише як каральних органів для боротьби з революційним рухом й ігнорування інших сторін їхньої діяльності (дослідженню історії політичної поліції присвячені роботи Н. Б. Голікової, І. В. Оржеховського, М. О. Троїцького; у монографіях М. П. Єрошкіна, А. Й. Пашука, В. Дядиченка, Б. В. Віленського розглядаються проблеми розвитку судової системи; у центрі уваги П. А. Зайончковського та О. О. Самойленка – вивчення кадрового складу чиновництва та поліції; Третій період – це початок 1990-х років і до тепер. Фундаментальністю, новими підходами, виваженістю оцінок і глибиною аналізу визначається монографія В. М. Грицака, С. І. Посохова, О. Н. Ярмиша, присвячені історико-правовому аналізу інституту губернаторства

Періодизація розвитку правоохоронних органів на території Слобожанщини відповідає змінам у суспільно-політичному розвитку краю та України в цілому. Перший період – з кінця XVII до кінця XVIII ст. – період автономії України в складі Російської імперії, коли українські правові інститути й форми права були відмінними від загальноімперських, а Слобожанщина, до того ж, мала в правовій сфері ще й свої регіональні особливості. Другий період – початок XIX ст. до реформ 60–70-х рр. XIX ст. Цей період характеризується знищенням залишків автономії України й перетворення її правоохоронної системи на одну з ланок імперської. Третій – з 70-х років до кінця XIX ст. – період значних змін у правовій сфері, які стали наслідком проведених російським самодержавством реформ і контрреформ. У XVII – XVIII ст.ст. на Слобожанщині існував військовий козацький полково-сотенний устрій. Полковник мав найвищу судову владу, головував у полковій канцелярії та в полковому суді. Для сотенних судів полкові суди виступали судами другої інстанції. Паралельно з козацьким полковим устроєм наприкінці XVII ст. – на початку XVIII ст. на Слобожанщині існувало московське воєводське управління. У його функції входили військові справи, будівництво фортеці, збір податків у казну, а також керівництво (в тому числі й суд) російськими «служилими людьми», що складали гарнізон фортеці. Вищими інстанціями для воєводи були старший Білгородський воєвода, Великоросійський, Помісний, Пушкарський та Розрядний прикази.

При Петрі I починається створення прокуратури та регулярної поліції (за Регламентом Головного магістрату 1721 р.), яка в ті часи ототожнювалася з адміністрацією. В обов'язки поліції входила боротьба з пожежами, нагляд за застосуванням мір і ваги, благоустрій міста. Д. Багалій стверджує, що в козацькому Харкові окремих поліцейських органів не існувало. Поліцейські функції покладалися то на городового (козацький чиновник, що слідкував за міськими укріпленнями й артилерією), то на сотника, для нічного патрулювання використовували додаткові наряди козаків, воєнні команди. У 1782 р. була реформована міська поліція, у містах була створена спеціальна поліцейська служба зі штатом наглядачів – «Управа благочинія», сфера діяльності якої була визначена «Уставом благочинія». «Управу благочинія» в Харкові очолював поліцмейстер, а в повітових містах – городовий.

В організації політичної поліції велика роль приділялася жандармерії. У губернських містах у 1817 р. сформували жандармські підрозділи. У Харкові на базі драгунської команди Харківської поліції була створена жандармерія внутрішньої варті й передана в підпорядкування командувача Харківського гарнізону У 1803 р. був опублікований указ «Про засоби для виправлення поліції в містах», який, поряд з «Уставом благочинія», став основним нормативним актом, що визначав функції, структуру та компетенцію міських поліцейських установ. Харківське міське поліцейське управління було колегіальною установою, до його складу входили городовий, пристави та міські ратмани. На чолі поліції стояв городовий, який інформував губернську канцелярію про ситуацію в місті [звітував про результати розшуку дезертирів, селян, що втекли від поміщиків посаду городового скасували, замість неї була введена посада поліцмейстера. Судова реформа 1864 р. проголосила буржуазні принципи судочинства, заснувала адвокатуру й нотаріат. Реформа створила подвійну систему судів: місцеві суди – одноособовий мировий суддя, повітовий з'їзд мирових суддів і Сенат та загальні суди – окружні суди, судові палати й Сенат. Для обрання на посади в судах кандидат повинен був мати відповідну освіту та майновий ценз У країні поступово розширюється компетенція й сфера діяльності III відділення та корпусу жандармів. Окрему воєнно-поліційну частину являла собою залізнична жандармерія. Вона здійснювала нагляд за порядком на залізницях, допомагала затримувати злочинців, повідомляла

про факти порушень іншим підрозділам поліції У 1880 р. у країні завершилось створення єдиної системи поліцейських органів, було реорганізовано МВС, яке відало відтепер політичною та загальною поліцією. Усіма видами поліції керував департамент поліції, III відділення скасовувалось, а жандарми віднині знаходились в безпосередньому підпорядкуванні міністра внутрішніх справ У 1889 р. у Росії було проведено судово-адміністративну реформу, яка стала завершенням контрреформ у галузі судового управління й фактично ліквідувала важливі здобутки судової реформи 1864 р

Підводячи підсумок, підкреслимо, що саме в XVII–XIX ст. були закладені основи системи правових інститутів Слобожанщини. В XVIII ст. проходить поступова ліквідація автономії Слобідської України, сфера застосування права України звужується, а з 1775 р. на її території вже діяла судова система Російської імперії. Таким чином, наприкінці XIX ст. система правоохоронних органів Слобожанщини мала доволі чітку структуру, рівень розвитку правових інститутів і форм права відповідав тогочасним суспільно-політичним реаліям. Харків посідав важливе місце в адміністративній і судовій системі як України, так і всієї Російської імперії.

Одержано 24.11.2018

УДК 342.841(477)

Дар'я Віталіївна ОДИНЦОВА-ІГОНТОВА,

курсант 3 курсу факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Олександр Олександрович АВДЄЄВ,

старший викладач кафедри кримінального права

та кримінології факультету № 1 Харківського

національного університету внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук

ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ ПИТАННЯ ЩОДО НАСИЛЬСТВА В СІМ'Ї

«Домашнє насильство – діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або